

MARTINA REUTER

Filosofi och politik

Mitt intresse för filosofi har sitt ursprung i ett intresse för samhällskritik. Det var den finlands-svenska vänstertidningen *Ny tid* (1944–), som under slutet av sjuttio-talet erbjöd mig mina första genuina intellektuella utmaningar. Jag sysslade med utomparlamentarisk politik inom antikärnkraftsrörelsen, vid Kojjärvi och i Alta långt innan jag så småningom började studera filosofi i mitten av åttiotalet.

Beaktar man denna bakgrund är det kanske lite överraskande att jag först under de senaste åren i viss utsträckning sysslat med samhällsfilosofiska frågeställningar. Istället har jag, ofta utgående ifrån ett filosofihistoriskt perspektiv, intresserat mig för individen snarare än samhället, för tankens, viljans och kroppslighetens problem snarare än för handlingens samhällseliga förutsättningar. Mycket av mitt forskningsarbete har motiverats av och bidragit till den framväxande feministiska filosofin, men också här har jag fokuserat

”Av Arendt lär vi oss att framtiden inte kan tänkas, utan bara skapas genom handling.”

på frågor gällande subjektivitet och mening, inte samhälle.

I mitt fall berodde det faktum att den teoretiska filosofins frågor kom att dominera mina intressen inte på att jag skulle ha tvingats välja mellan filosofins två inriktningar. Jag avlade mina examina vid det svenskspråkiga filosofifämnet där man inte gör denna distinktion, varken vid Helsingfors universitet eller vid Åbo Akademi.

När jag blickar bakåt och reflekterar över varför jag valt som jag gjort ser jag två väsentliga orsaker. Den första och mest grundläggande är, i vid bemärkelse betraktat, social, till och med politisk. Man tänker ofta väl i ensamhet, men på sikt utvecklas ens tänkande bara i dialog med andra. När jag började intressera mig för feministisk filosofi skedde det i dialog med lärare och kolleger, såsom Lilli Alanen och Sara Heinämaa, vars filosofiska intressen var snarast teoretiska. Jag följde deras exempel. Utan den miljön hade jag knappast blivit filosof.

Den andra, mera individuella och diffusa, men också mera filosofiska orsaken kräver ett mått av efterhandsrekonstruktion för att kunna formuleras. Idag kan jag säga att jag delade en oartikulerad variant av Hannah Arendts syn på förhållandet mellan filosofi och politik redan långt innan jag våren 2004 för första gången läste *The Human Condition* (1958). Arendt förhåller sig skeptiskt till filosofins politiska potential. Det filosofiska tänkandet och det politiska handlandet tillhör två olika sfärer av mänskligt varande. Den filosofiska sanningen är verkningslös inom den politiska sfären. Det finns inte någon nödvändig koppling mellan tänkande och handlande, och Arendt grubblade fram till sin plötsliga död på huruvida man alls kan etablera en koppling. Hon förhöll sig också mycket skeptiskt till möjligheten att skapa samhällsmodeller i allmänhet och utopier i synnerhet.

Med andra ord var det kanske just min erfarenhet av praktiskt politiskt handlande som under studietiden gjorde mig skeptisk inför samhällsfilosofins mer eller mindre idealiserade modeller. I stället för att ta fasta på

filosofin som politiskt medel, omvandlades mitt intresse för samhällskritik till ett intresse för filosofin i dess kantianska bemärkelse, som tänkandets kritiska självreflektion. Det är fortfarande denna filosofiuppfattning som står mig närmast, men jag har under de senaste åren i högre grad börjat intressera mig för hur denna självkritik kan artikuleras inom en politisk och samhällsfilosofisk referensram.

Av Arendt lär vi oss att framtiden inte kan tänkas, utan bara skapas genom handling. Å andra sidan bör våra handlingar vara vad vi till vardags kallar genomtänkta för att alls kunna karakteriseras som handlingar, till skillnad från slumpartade eller determinerade effekter. Arendt lyckades inte formulera kopplingen mellan tänkande och handlande på ett sätt som skulle ha tillfredsställt vare sig henne själv eller senare läsare, men hon pekade på viktiga aspekter som vi bör beakta. En sådan aspekt berör det förflutnas betydelse. Eftersom vi inte kan tänka framtiden, berör det tänkande, som motiverar genomtänkta handlingar, alltid på ett eller annat sätt det förflutna. Det är därför historiekunskaper är så oåterkalleligt viktiga både inom filosofin och inom politiken.

När man begrundar relationen mellan filosofi och politik bör man komma ihåg att en stor del av det vi, som forskar och undervisar vid universiteten, de facto gör i vårt dagliga arbete har karaktären av politik snarare än filosofi. I vår undervisning påverkar vi andra människors tänkande på ett sätt som mycket konkret formar den akademiska framtiden. När vi fastställer studiefodringar fastslår vi de ramar inom vilka studenternas tänkande har möjlighet att utvecklas. Lyckligtvis tenderar studenter att kritisera de uppställda ramarna och på så sätt tänka vidare och utöver det deras lärare tänkt. En av de stora pedagogiska utmaningarna är att skapa förutsättningar för att ramarna sprängs på ett filosofiskt konstruktivt sätt, som för tänkandet framåt. Kritiken måste också här grunda sig i en självkritik, som kan läras ut bara via eget exempel.

Filosofin har å ena sidan sedan begynnelsen fått kämpa med en viss tendens till personkult, som leder till att läraren inte ifrågasätts och ramarna därmed förblir oöverskridna, men å andra sidan utvecklats av just de elever, som inte höll sig inom de givna ramarna. Aristoteles är en stor filosof just därför att han förmådde kritisera sin lärare på ett filosofiskt konstruktivt sätt. Historien har glömt de av Platons elever som förblev honom trogen. Filosofilärarens kanske allra viktigaste dygd är att stå ut med att bli ifrågasatt. Här hjälper det med kritisk självreflektion.

Och sist men inte minst: varför väljer jag, vars publikationsförteckning innehåller betydligt fler vetenskapliga artiklar på finska än på svenska och för vem finskan som så kallat känslspråk varit lika viktig som svenskan, att i det här sammanhanget skriva på svenska? Valet är varken filosofiskt eller speciellt självkritiskt. Det ska ses som en politisk gest. Det rådande språkklimatet ger sig tyvärr till känna också inom det filosofiska samfundet.